

"Жасыл" экономика Қазақстанның тұрақты дамуын қамтамасыз етудің маңызды құралы ретінде

^{1*}АБДИКАРИМОВА Айман Мейрамкалиевна, магистр, аға оқытушы, aiko_02-80@mail.ru,

¹ЖУМАНБАЕВА Туганай Кабикеновна, магистр, аға оқытушы, tuganaika77@mail.ru,

¹РАУАНДИНА Гулдарай Калкеновна, магистр, аға оқытушы, r-guldarai@mail.ru,

²КОЧЕРБАЕВА Айнура Анатольевна, э.ғ.д., профессор, ainura-koch@rambler.ru,

¹«Әбілқас Сағынов атындағы Қарағанды техникалық университеті» КеАҚ, Қазақстан, Қарағанды, Н. Назарбаев даңғылы, 56,

²Б.Н. Ельцин атындағы Қырғыз-Ресей Славян университеті, Қырғыз Республикасы, Бішкек, Киев көшесі, 44,

*автор-корреспондент.

Аңдатпа. Қазақстанның экологиялық-экономикалық дамуының негізгі бағыттары, сондай-ақ табиғи ресурстарды тиімді және жауапты пайдалану арқылы тұрақты өсуге қол жеткізуге бағытталған «Жасыл экономика» тұжырымдамасы қарастырылған. «Жасыл» экономикаға көшудің бағыттары негізделген, өйткені Қазақстанның орнықты экономикалық дамуына ықпал ете алатын жаңартылатын энергия көздерін пайдалану үшін айтарлықтай әлеуеті бар. «Жасыл экономика» ұғымы Қазақстан дамуының стратегиялық бағыттарының бірі ретінде қарастырылады. ҚР-ның «жасыл экономикаға» көшу Тұжырымдамасы, оның негізгі мақсаттары мен міндеттері зерттелді. Әлемдік экожүйенің негізгі проблемалары талданды.

Кілт сөздер: «жасыл экономика», экология, ресурстарды басқару, тиімділік, даму, инфрақұрылым, реформа, «жасыл көпір», тұжырымдама, халықтың өмір сүру сапасы, табиғи ресурстар.

Кіріспе

Қазіргі таңда «жасыл» экономика сөзінің мағынасын әртүрлі түсінуге болады. Кейбіреулер бұл елдің сипатын жақсартатын экономиканың жаңа салалары деп санайды. Басқалары бұл өрнекті жаңа технологияларға, табиғатқа көмектесуге және пайда табуға арналған экожүйенің бір түрі ретінде түсінеді. Тағы біреуі бұл дамудың жаңа кезеңіне көшу деп санайды, оның мақсаты экологиялық таза өнімдерді құру болып табылады.

Ұғымдарды анықтауға арналған барлық тәсілдер өрнектің мағынасына өте жақын. «Жасыл» экономика-бұл табиғи ресурстарды тиімді пайдалану есебінен қоғамның әл-ауқатын сақтауға, сондай-ақ түпкілікті пайдалану өнімдерін өндірістік циклге қайтаруды қамтамасыз етуге бағытталған экономика. Ең алдымен, «Жасыл» экономика қазіргі уақытта сарқылуға ұшыраған ресурстарды (пайдалы қазбалар – мұнай, газ) үнемді тұтынуға және таусылмайтын ресурстарды ұтымды пайдалануға бағытталған.

«Жасыл» экономиканың негізі – қайта өңдеу немесе «жасыл» технологиялық процестер. Сарапшылардың тұжырымдауына сәйкес, «жасыл» экономиканың қалыптасуы бұрын осындай

көлемдегі көптеген постиндустриалды елдерге әсер еткен біздің мемлекетіміздің экологиялық құлдырауын болдырмауға мүмкіндік береді.

Қазақстанда жасыл экономикаға көшу қажеттілігі бірінші рет 2012 жылы Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан – 2050» Стратегиясы Жолдауында айтылды. Тұрақталған елдің жаңа қоғамдық-саяси бағыты.

Елбасы өз сөзінде: ... «Барлық дамыған елдер баламалы және экологиялық таза энергетикалық технологияларға инвестицияларды ұлғайтуда. 2050 жылға қарай оларды пайдалану барлық тұтынылатын энергияның 50%-на дейін өндіруге мүмкіндік береді. Мен 2013 жылы «Жасыл көпір» халықаралық ұйымын құруды, сондай-ақ Алматы маңындағы төрт серіктес қаланың базасында Green4 жобасын іске асыруды бастауды ұсынамын. Астанада өтетін ЭКСПО – 2017 көрмесі елдің дамудың «жасыл» жолына көшуіне қуатты серпін беруі тиіс...» [1].

Аталып өтілген «РИО + 20» Саммитінен кейін қазақстандық қауымдастық күштері «жасыл» экономикаға өту стратегиясын жүзеге асыруға негізделген. Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың бастамасы бойынша «жасыл» экономикаға өту жөніндегі

тұжырымдама әзірленді.

«Жасыл» экономика Қазақстан Республикасының орнықты даму парадигмасы ретінде.

«Жасыл экономика» тұжырымдамасы қоғамдық резонансқа ие болуда. Мұны сарапшылар, саясаткерлер және үкіметтік емес ұйымдар белсенді талқылауда.

«Жасыл экономика» тұжырымдамасын жақтаушылар қазіргі басым қаржы тұжырымдамасы толық емес деп санайды. Бұл жалпы қоғамның соның ішінде дара бірлестіктерінің өмір сүру жағдайын көтеруде белгілі бір қорытынды бергеніменен, бұл құрылымының жұмыс жасауының теріс салдары әсерлі: бұл экологиялық мәселелер (атмосфералық климаттың өзгеруі, шөлейттену, биоәртүрліліктің жоғалуы), табиғи ресурстардың сарқылуы, жалпы кедейлік, ауыз су, тамақ, энергия, халықпен мемлекеттердің теңсіздігі, сондай-ақ ұлттық айырмашылықтар. Мұның бәрі қазіргі мақсаттарға ғана емес, болашақ ұрпаққа да қауіп төндіреді. Қазіргі экономикалық форма «қоңыр экономика» деп аталады.

Адамзаттың өмір сүруі мен дамуы үшін «жасыл экономикаға», яғни тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді өндірумен, бөлумен және тұтынумен байланысты экономикалық қызмет жүйесіне көшу қажет, бұл болашақ ұрпақты елеулі экологиялық тәуекелдерге немесе экологиялық тапшылыққа ұшыратпай, ұзақ мерзімді перспективада адамдардың әл-ауқатының артуына алып келеді.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Қоршаған ортаны қорғау бағдарламасы «жасыл» экономиканы «қоршаған ортаның ауысуына және экологиялық ресурстардың тапшылығына байланысты қауіпті біршама азайту арқылы адамзаттың әл-ауқаты мен әлеуметтік теңдікті жақсартуға бағытталған экономика» ретінде қарастырады.

«Жасыл» экономика тұрақты дамудың негізі болып табылады. «Жасыл» экономиканың негізгі мақсаты экожүйелердің маңыздылығын және олардың ұлттық және әлемдік экономикадағы орнын түсіну. «Жасыл» экономика сарқылуға ұшыраған ресурстарды үнемді пайдалану және таусылмайтын ресурстарды ұтымды пайдалану үшін қолданылады.

«Жасыл» экономикаға тән белгілер:

- табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану;
- табиғи капиталды сақтау және көбейту;
- қоршаған ортаның ластануын азайту;
- көмірқышқыл газы шығарындыларының төмен деңгейі;

- экожүйелік қызметтер мен биоәртүрліліктің жоғалуын болдырмау;

- табыс пен жұмыспен қамтудың өсуі [3].

«Жасыл» экономика теориясы келесі принциптерді қолдануға бағытталған:

- өнімнің бүкіл өмірлік циклі бойында қоршаған ортаға әсерді барынша азайта отырып, тауарлар мен қызметтердің пайдалы қасиеттерін барынша арттыруды көздейтін экологиялық

тиімділік қағидаты;

- ресурстарды үнемдеу принципі табиғи ресурстарды сақтау қажеттілігін ескере отырып, басқарушылық шешімдер қабылдауды қамтиды;

- бірлік қағидаты даму процесіне тартылған ұлттық экономиканың барлық субъектілерінің іс-қимылын үйлестіруді көздейді;

- сектораралық принцип шешім қабылдау процесіне қоғамның түрлі топтарының өкілдерін тартуды білдіреді [4].

ҚР Елбасы 30.05.2013. Жарлығымен Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу Тұжырымдамасы бекітілді (10.09.2019 өзгерістермен).

Қазақстан әлемдегі алғашқы елдердің бірі болып мемлекеттік деңгейде «жасыл» экономикаға көшу жөніндегі стратегиялық құжатты қабылдады және оны 9 жыл бойы табысты іске асырып келеді. «Жасыл» экономиканың нысаналы көрсеткіштері, нормалары мен шаралары Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне және бағдарламалық құжаттарына енгізілген, мемлекеттік биліктің барлық деңгейлері мен азаматтық қоғамның барлық секторлары үшін басты қағидаттар болып табылады.

Бірінші кезекте, Тұжырымдамада экономиканың тағайындалған салаларын реформалауға бағытталған басты рөлдегі жетекші міндеттердің тізімі қарастырылады.

«Жасыл» экономикаға көшу шеңберінде:

- ресурстардың пәрменділігін арттыру;
- Қазақстандық инфрақұрылымды жетілдіру;
- халықтың байлығын арттыру.

Осы Тұжырымдама мен 2050 Стратегиясында белгіленген негізгі мақсаттар:

- Гидрофиттік және аграрлық ресурстарды жандандыру, ЭБДҮ елдерімен табиғи капиталды пайдалану өнімділігінің деңгейімен салыстыру;

- 2030 жылға қарай атмосфераға шығарындылар бойынша үлгілерді еуропалық дәрежеге жеткізу.

- 2050 жылға қарай ЖІӨ-нің энергия сыйымдылығын 50%-ға қысқартуға қол жеткізу.

- баламалы және жаңартылатын энергия көздері өндірісінің жалпы көлеміндегі үлесті 2050 жылға қарай 50%-ға дейін көбейту;

- үй және өнеркәсіп қалдықтарын кәдеге жарату өнеркәсібін ұйымдастыру;

- газ қызметінің құрылымына жақсы инфрақұрылыммен кепілдік беру.

Тұжырымдаманы жүзеге асыру үш кезеңде белгіленеді, оның барысында Қазақстан Республикасы экономикасының жаңартылатын және орнықты болып табылатын жағдайда, табиғи ресурстарды пайдалануға негізделген үшінші өнеркәсіптік революция қағидаттарына көшуі қамтамасыз етілуге тиіс:

- алғашқы кезең – 2013-2020 жылдар – ресурстарды пайдалануды оңтайландыру және табиғат қорғау іс-шараларының тиімділігін арттыру, сондай-ақ «жасыл» инфрақұрылым қалыптастыру;

- екінші саты – 2020-2030 жж. – табиғи ресурстарды орыңды қолдану, жоғары технологияларды пайдалана отырып қалпына келтірілетін энергетиканы кіргізу;

- үшінші кезең-2030-2050 жылдар – бұл ұлттық экономиканың табиғи ресурстарды олардың жаңғыртылуы жағдайында қолдануға бағытталған «Үшінші индустриялық революция» көзқарасына өту [5].

Тұжырымдамаға сәйкес «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі шаралар мынадай бағыттар бойынша іске асырылады:

- су ресурстарын тұрақты пайдалану;
- орнықты және өнімділігі жоғары ауыл шаруашылығын дамыту;
- энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру;
- электр энергетикасын дамыту;
- қалдықтарды басқарудың тиімді жүйесін құру;
- ауаның ластануын азайту;
- экожүйелерді сақтау және тиімді басқару.

Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасы үш кезеңде іске асырылатын болады:

2013-2020-осы кезеңде ресурстарды пайдалануды оңтайландыру және табиғат қорғау іс-шараларының тиімділігін арттыру, сондай-ақ «жасыл» инфрақұрылым құру мемлекеттің басты басымдығы болады;

2020-2030 – қалыптасқан «жасыл» инфрақұрылым негізінде суды ұқыпты пайдалануға, жаңартылатын энергия көздерін пайдалану технологияларын әзірлеуді және кеңінен енгізуді көтермелеу мен ынталандыруға, сондай-ақ энергия тиімділігінің жоғары стандарттарына негізделген құрылыстар салуға бағдарланған ұлттық экономиканы трансформациялау басталады;

2030-2050 – ұлттық экономиканың табиғи ресурстар жаңартылатын және орнықты болған жағдайда оларды «үшінші индустриялық революция» деп аталатын негіздерге трансформацияландыру.

Тұжырымдамаға сәйкес «жасыл экономикаға» көшу жөніндегі шаралар мынадай салаларда іске асырылатын болады: су ресурстарын орнықты пайдалану, орнықты және өнімділігі жоғары ауыл шаруашылығын дамыту, энергия үнемдеу және энергия тиімділігі, электр энергетикасын дамыту, қалдықтарды басқару жүйесі, ауаның ластануын азайту және экожүйелерді сақтау және тиімді басқару.

Есептеулерге сәйкес, 2050 жылға қарай «Жасыл экономика» шеңберіндегі өзгерістер ЖІӨ-ні 3%-ға қосымша ұлғайтуға, 500 мыңнан астам жаңа жұмыс орындарын құруға, өнеркәсіп пен көрсетілетін қызметтердің жаңа салаларын қалыптастыруға, сондай-ақ халықтың өмір сүру сапасының жоғары стандарттарын жаппай қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Елбасы Н. Назарбаев қарастырған баламалы

өсім – экономика өсімі, энергия үнемдеу және «Жасыл экономика» идеясы республикамыздағы жаңғырту тақырыбын қиындата түседі.

Әңгіме тек техникалық және технологиялық жаңартумен шектелмейді, сонымен қатар әлеуметтік-экономикалық жаңарту жайлы айтылып жатыр. Жасыл экономикаға өту үшін мемлекеттік экономиканы модификациялаудың, құрылымдық-технологиялық өзгерістердің және қазіргі экономикалық модельді әзірлеудің ұзақ мерзімі талап етіледі.

Жаңа экономикалық саясат экспорттық-шикізаттық модельден кетуге, ал «жасыл» экономикаға өту республиканы тұрақты қалыптастыру үшін бағдарлануға міндетті.

Қазақстан Республикасының инновациялық қалыптастыру міндеттерін шешу үшін экономиканы жаңғыртудың мынадай басым бағыттары айқындалды:

- энергия тиімділігін және ресурс үнемдеуді арттыру;
- Қазақстанның инфрақұрылымын жетілдіру;
- тұрғындардың өркендеуін және айналымын сапасын арттыру;
- халықтық қорғанышты арттыру [6].

Қазақстанның экономикалық дамуы қалалар мен өнеркәсіптің ірі өндіруші салаларының төңірегінде шоғырланған. Тұжырымдама өңірлік теңгерімсіздікті азайтуға жағдай жасайды.

Бірінші кезекте, аграрлық шаруашылықты жүргізудің жаңа тәсілдерін кіргізу, сондай-ақ «жасыл» технологияларды қолдануда аграрлық шаруашылығының секторының өнімділігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді, оған бірқатар өңірлердің экономикасы тәуелді.

Екіншіден, шалғай аудандарды жаңартылатын көздер есебінен энергиямен жабдықтау электр энергиясының төмен бағасын қамтамасыз ете отырып, жылыжайлар мен мал шаруашылығы сияқты өнеркәсіптің жаңа салаларын құруға және аумақтардың бәсекеге қабілеттілігін жоғарылата алады.

Үшіншіден, гидрофитті және ауылшаруашылық ресурстарын үнемдеу өнімділігін арттыру шегіне сәйкес балық өсіру мен мал шаруашылығы сияқты қызмет түрлері өңірлерде даму үшін жаңа ынталандырулар алады.

«Жасыл» экономикаға трансформациялану қазіргі таңда тренд болып саналады, сонымен қатар үлкен қызығушылықты туындатып жатыр. «Жасыл» экономика басты кезекте қаржылық прогреске, сондай-ақ:

- жалпы ішкі өнімнің ілгерілеуі; елдің кірісін арттыру;
- мемлекеттегі жұмыссыздық деңгейін төмендеті отырып, адамдар үшін еңбекшілер орындарын құруға мүмкіндік береді.

Бұдан басқа, «жасыл» экономикаға өту климаттың өзгеруі, пайдалы қазбалардың азаюы және судың тапшылығы сияқты әлемдік қауіпті төмендетеді.

«Жасыл» экономиканы қалыптастыру бағдарламасы төңірегінде Қазақстан экономиканың 10 негізгі секциясына инвестиция құюды қарастырағалы отыр:

- аграрлық шаруашылық;
- тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық; қуат көздері;
- балық аулау; орман шаруашылығы; өндіріс; туризм; көлік;
- қалдықтарды қайта пайдалану және қайта өңдеу; гидрофиттік ресурстарды басқару.

Тұтастай алғанда, республиканың жасыл экономикаға көшуі елеулі өзгерістерді талап етеді: бюджеттік, салықтық, экологиялық және ғылыми-техникалық саясаттың құрылымдық реформаларын жүргізу, қоршаған ортаны басқарудың теңгерімді және ресурс үнемдейтін саясатын әзірлеу және қабылдау қажет. «Жасыл» экономикаға көшудің қажетті элементтері жаңа қаржы құралдарын – экожүйелік қызметтер үшін төлемдерді, жасыл банкингі, қайта инвестициялаудың трастық экологиялық қорларын, жасыл акциялар мен облигацияларды, эко-технологияларға зияткерлік меншікті сатып алуға және сатуға арналған на-

рықтарды және т.б. әзірлеу болып табылады.

«Жасыл» экономика тұжырымдамасын іске асыру аумақтық жоспарлауды жетілдіруді, орнықты қалалық жоспарлауға және жасыл сәулетке көшуді, сондай-ақ Интернет арқылы электрондық коммерцияны, коммуникацияны, ынтымақтастықты және қашықтықтан білім беруді қолдауды талап етеді.

Қорытынды

Қазіргі заманғы шарттарда тұрақты даму дамудың бірыңғай оңтайлы тұжырымдамасы болып көрінеді. Оған жүтіну табиғи экожүйелерді экономикалық тиімділікті, әлеуметтік әділеттілікті және қоршаған ортаның сенімділігін қамтамасыз ететін деңгейге дейін бөлек қалпына келтіруді көздейді. Мемлекеттің тұрақты қалыптасуының басты құралы «Жасыл экономика» болып саналады. «Жасыл экономика» теориясы тұрақты қалыптасудың алғышарты ретінде бүгінгі Қазақстан экономикасындағы институционалдық өзгерістер призмасы арқылы ашылған. Республиканың «жасыл экономикаға» көшуін іске асырудың мәні, қағидаттары мен құралдары айқындалды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Есекина Б.К. Национальный отчет по использованию инструментов «зеленого роста» в Республике Казахстан. – Алматы, 2019.
2. Указ Президента Республики Казахстан от 30 мая 2013 года № Концепция по переходу Республики Казахстан к «зеленой экономике» [Электронный ресурс]. – 2013. – URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31399596 (дата обращения: 07.02.2015).
3. Навстречу «зеленой» экономике: пути к устойчивому развитию и искоренению бедности (обобщающий доклад для представителей властных структур), ЮНЕП, 2011. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.unep.org/greeneconomy> (дата обращения: 11.03.2016).

«Зеленая» экономика как важный инструмент обеспечения устойчивого развития Казахстана

¹*АБДИКАРИМОВА Айман Мейрамкалиевна, магистр, старший преподаватель, aiko_02-80@mail.ru,

¹ЖУМАНБАЕВА Туганай Кабикеновна, магистр, старший преподаватель, tuganaika77@mail.ru,

¹РАУАНДИНА Гулдарай Калкеновна, магистр, старший преподаватель, r-guldarai@mail.ru,

²КОЧЕРБАЕВА Айнура Анатольевна, д.э.н., профессор, ainura-koch@rambler.ru,

¹НАО «Карагандинский технический университет имени Абылкаса Сагинова», Казахстан, Караганда, пр. Н. Назарбаева, 56,

²Кыргызско-Российский Славянский университет имени Б.Н. Ельцина, Кыргызская Республика, Бишкек, ул. Киевская, 44,

*автор-корреспондент.

Аннотация. Рассмотрены основные направления эколого-экономического развития Казахстана, а также Концепция «зеленая экономика», которая направлена на достижение устойчивого роста посредством эффективного и ответственного использования природных ресурсов. Обоснованы направления перехода к «зеленой» экономике, так как Казахстан обладает значительным потенциалом использования возобновляемых источников энергии, который может способствовать устойчивому экономическому развитию. Рассматривается понятие «зеленая экономика» как одно из стратегических направлений развития Казахстана. Исследована Концепция по переходу РК к «зеленой экономике», ее основные цели и задачи. Анализируются основные проблемы мировой экосистемы.

Ключевые слова: «зеленая экономика», экология, управление ресурсами, эффективность, развитие, инфраструктура, реформа, «зеленый мост», концепция, качество жизни населения, природные ресурсы.

«Green» Economy as An Important Tool for Sustainable Development of Kazakhstan

¹***ABDIKARIMOVA Aiman**, Master, Senior Lecturer, aiko_02-80@mail.ru,

¹**ZHUMANBAYEVA Tuganay**, Master, Senior Lecturer, tuganaika77@mail.ru,

¹**RAUANDINA Guldaray**, Master, Senior Lecturer, r-guldarai@mail.ru,

²**KOCHERBAEVA Ainura**, Dr. of Econ. Sci., Professor, ainura-koch@rambler.ru,

¹NPJSC «Abylkas Saginov Karaganda Technical University», Kazakhstan, Karaganda, N. Nazarbayev Avenue, 56,

²Kyrgyz-Russian Slavic University named after B.N. Yeltsin, Kyrgyz Republic, Bishkek, Kievskaya Street, 44,

*corresponding author.

Abstract. The main directions of environmental and economic development of Kazakhstan are considered, as well as the «green economy» concept, which is aimed at achieving sustainable growth through the efficient and responsible use of natural resources. The transition to a «green» economy is justified, as there is considerable potential for the use of renewable energy sources that can contribute to Kazakhstan's sustainable economic development. The concept of «green economy» is considered as one of the strategic directions of development of Kazakhstan. The concept of the transition of the Republic of Kazakhstan to a «green economy», its main goals and objectives are studied. The main problems of the global ecosystem are analyzed.

Keywords: «green economy», ecology, resource management, efficiency, development, infrastructure, reform, «green bridge», concept, quality of life of the population, Natural Resources.

REFERENCES

1. Esekina B.K. Nacional'nyj otchet po ispol'zovaniju instrumentov «zelenogo rosta» v Respublike Kazahstan. – Almaty, 2019.
2. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 30 maja 2013 goda no. Konceptija po perehodu Respubliki Kazahstan k «zelenoj jekonomike» [Jelektron. resurs]. – 2013. – URL: [http://online.zakon.kz/ Document/?doc_id=31399596](http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31399596) (data obrashhenija: 07.02.2015).
3. Navstrechu «zelenoj» jekonomike: puti k ustojchivomu razvitiju i iskoreneniju bednosti (obobshhajushhij doklad dlja predstavitelej vlastnyh struktur), JuNEP, 2011. [Jelektronnyj resurs]. URL: <http://www.unep.org/greeneconomy> (data obrashhenija: 11.03.2016).